

TANQIDIY FIKRLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA MAKTAB TA'LIMINING O'RNI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Meliqóziyeva Muxlisa

2-ixtisoslashtirilgan davlat umumtalim maktabi o'quvchisi

Email: mravshanovna76@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15813268>

Annotatsiya

Ushbu maqolada tanqidiy fikrlash madaniyatini shakllantirishda maktab ta'limining tutgan o'rni, mavjud muammolar va ularning amaliy yechimlari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va savol berish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha muallifning 6 yillik tajribasiga asoslangan metodik tavsiyalar keltiriladi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda maktabdagi dars tizimi, fanlararo integratsiya, muhit va o'qituvchi shaxsi asosiy omil sifatida yoritilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, savol berish, maktab ta'limi, tahlil, metodik yondashuv, o'quvchi faolligi, muammoli vaziyat.

Bugungi globalashuv va tez o'zgarayotgan zamonda inson uchun eng zarur ko'nikmalardan biri bu — tanqidiy fikrlashdir. Chunki tanqidiy fikrlay olgan shaxs yolg'on va haqiqatni ajrata oladi, shunchaki ma'lumotni emas, uning tagidagi sabab va oqibatni ham tushuna oladi.

Mamlakatimizda olib borilayotgan ta'lim islohotlari, ayniqsa, umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirish, zamonaviy dars uslublarini joriy etish orqali o'quvchilarda ana shu muhim kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan.

Men o'z faoliyatim davomida maktabda tanqidiy fikrlashni shakllantirish bo'yicha tizimli ish olib boryapman. Bu maqolada shu jarayonda duch kelinadigan muammolar, tajribada qo'llanilgan metodlar va erishilgan natijalar haqida so'z yuritaman.

Tanqidiy fikrlash nima va nega kerak? Tanqidiy fikrlash — bu axborotni baholash, tahlil qilish, savollar berish va asosli xulosaga kelish ko'nikmasidir. Bu nafaqat akademik, balki hayotiy jihatdan ham o'ta muhim.

Misol uchun, o'quvchi matnni o'qibgina qolmasdan, undagi muallif pozitsiyasini tushunib, unga nisbatan o'z pozitsiyasini ifodalay olsa — bu tanqidiy fikrlashning natijasidir.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi muammolar

1. Darslarda faqat tayyor bilim berish: Ko'plab darslarda o'qituvchi tayyor axborotni berib, o'quvchini passiv qabul qiluvchi sifatida shakllantiradi. Bu esa savol berish, tahlil qilish, muhokama yuritish ko'nikmalarining shakllanishiga to'sqinlik qiladi.

2. Baholash tizimidagi muammolar: Hozirgi baholash tizimi ko'proq natijaga asoslangan, ya'ni to'g'ri javob bera olgan o'quvchi baholanadi. Ammo tanqidiy fikrlash jarayonida xato qilish, savol berish va fikr bildirish jarayoni muhim. Buni baholash uslubi hali to'liq shakllanmagan.

3. O'qituvchilarda tanqidiy yondashuv yetishmasligi: O'qituvchining o'zi tanqidiy fikrlash ko'nikmasiga ega bo'lmasa, uni boshqalarga o'rgatishi qiyin. Ko'pincha o'qituvchi an'anaviy yondashuvlardan chiqmaydi.

4. Maktab muhitida savol berishga to'siqlar: O'quvchining savol berishi ba'zan "noto'g'ri harakat" sifatida baholanadi. Bu esa o'quvchini sustkash qiladi.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha tajriba va metodlar:

1. Muammoli savollar asosida dars tuzish: Har bir darsni savol bilan boshlash orqali o'quvchini fikrlashga undaymiz. Masalan: "Agar suv yo'qolsa, nima bo'ladi?" — bu savol geografiya darsida tanqidiy fikrlashga asos yaratadi.

2. "Nima uchun?" metodikasi: O'quvchiga biror javob berganda, undan "nima uchun shunday deb o'ylaysan?" deb so'rash orqali chuqurroq fikrlashga undash mumkin.

3. "O'ylang – Juftlikda muhokama qiling – Ulashing" modeli: Bu metod orqali har bir o'quvchi fikrini boshqalarga yetkazadi, bu esa tanqidiy va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

4. Matnli tahlil: Adabiyot yoki tarix fanlarida berilgan matn yoki fakt asosida "muallif nima demoqchi?", "boshqa yo'l bo'lishi mumkinmide?" kabi savollar beriladi.

5. Fanlararo integratsiya: Biror mavzuni turli fanlar kontekstida tahlil qilish orqali o'quvchi dunyoqarashi kengayadi.

Tanqidiy fikrlashni baholash:

Men o'quvchilarning quyidagi ko'nikmalarini baholayman:

Savol bera olishi

Fikrini asoslay olishi

Qarama-qarshi fikrga munosabati

Yechim taklif qila olishi

Bu baholash nafaqat test orqali, balki og'zaki javoblar, muhokamalar va yozma topshiriqlar orqali amalga oshiriladi.

Natijalar va kuzatuvlar:

O'quvchilar darsda faol ishtirok etishni boshladi;

Fikr bildiradigan, savol beradigan o'quvchilar soni ortdi;

Mustaqil referat, loyiha tayyorlash ko'nikmalari rivojlandi;

O'quvchilarning yozma ishlarida tahliliy yondashuv ko'rinmoqda.

Xulosa va tavsiyalar:

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish — bu faqat bir darsning vazifasi emas, balki butun maktab ta'limining umumiy strategiyasidir.

Har bir fanda tanqidiy savollar bo'lishi lozim;

O'qituvchilarga maxsus treninglar o'tkazilishi zarur;

Maktab muhitida savol berish, xato qilish erkinligi ta'minlanishi kerak;

O'quvchilarning fikrini eshitish — darsning ajralmas qismi bo'lishi zarur.

Tanqidiy fikrlaydigan avlod — bu faqat bilimli emas, balki ongli va mas'uliyatli jamiyat garovidir.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Paul R. Tanqidiy fikrlash asoslari. Toshkent, 2020
2. UNESCO ta'lim bo'yicha tavsiyalari, 2021
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi: Tanqidiy fikrlash bo'yicha metodik

qo'llanma, 2022

4. Dewey J. Experience and Education. 1938
5. Harmer J. Teaching and Learning in the 21st Century. Pearson, 2017